

STUDIA
NAD SZTUKĄ
RENESANSU
I BAROKU

TOM VII

Fundator i dzieło w sztuce nowożytnej

Część 2

Redakcja

JERZY LILEYKO

IRENA ROLSKA-BORUCH

LUBLIN

TOWARZYSTWO NAUKOWE

KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO

JANA PAWŁA II

Towarzystwo Naukowe
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego
Jana Pawła II

Prace Wydziału Historyczno-Filologicznego

126

ISTNIEJE OD ROKU 1934

Recenzenci
Dr hab. Waldemar Deluga, prof. UKSW
Dr hab. Jan Wiktor Sienkiewicz, prof. KUL

Redaktor książki
Barbara Grodzieńska

Projekt okładki
Zofia Kopel-Szulc

Skład komputerowy
Joanna Żuk

Opracowanie ilustracji
Sebastian Zonik

Wydanie publikacji dofinansowane
przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego

© Copyright by Towarzystwo Naukowe KUL 2006

ISBN 83-7306-312-9

TOWARZYSTWO NAUKOWE
KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO
JANA PAWŁA II

ul. Gliniana 21, 20-616 Lublin 1, skr. poczt. 123
tel. 0 81 525 01 93, tel./fax 0 81 524 31 77
e-mail: tnkul@kul.lublin.pl <http://tn.kul.lublin.pl>
Dział Marketingu i Kolportażu tel. 0 81 524 51 71

Drukarnia „Tekst” s.j., ul. Wspólna 19, 20-344 Lublin

KTO BYŁ TWÓRCĄ KAPLICY LIGĘZÓW W BOLESŁAWIU?

W Bolesławiu, miejscowości położonej w powiecie dąbrowskim, około 30 km na północ od Tarnowa, znajduje się kaplica grobowa Stanisława Ligęzy i jego żony Katarzyny z Broniowskich, zbudowana na początku XVII wieku. Przylega ona od południa do nawy kościoła parafialnego. Zabytek w wyraźny sposób nawiązuje do wzniesionego kilka lat wcześniej mauzoleum Branickich w Niepołomicach. W bolesławskiej budowli, podobnie jak w jej poprzedniczce, nagrobek umieszczono naprzeciw wejścia, a w nim wyrzeźbiono parę małżonków klęczących w pozie adoracji (jedynie adorowaną postać Chrystusa Zmartwychwstałego zastąpiono w Bolesławiu krucyfiksem)¹.

Najbardziej złożonym i zagadkowym zagadnieniem związanym z kaplicą Ligezów jest kwestia autorstwa. W tekście tablicy fundacyjnej grobowca (obecnie wmurowanej w zewnętrzną, północną ścianę kaplicy Serca Pana Jezusa dobudowanej do kościoła w późniejszym czasie) znajduje się kryptogram: „Tomas Vincentii Natalis Ragusinus”. Badacze uznali nazwisko ukryte w napisie za podpis architekta. Dopiero dokument znaleziony niedawno przez monografistę kaplicy Piotra Drewniaka ujawnił nieznane dotąd fakty. Kontrakt na budowę kaplicy Ligezów zawarty w Krakowie 7 sierpnia 1605 r. wymienia dwóch budowniczych: Andrzeja Jastrząbka i Benedykta Bonanome. Zdaniem badacza muratorzy realizowali projekt znanego nam z kryptogramu Tomasza z Raguzy².

Domniemany architekt kaplicy Ligezów jest postacią zagadkową. Nie mamy informacji o jego działalności artystycznej. Jerzy Łoziński i Piotr Drewniak wyrazili pogląd, że był to jeden z wielu pińczowskich lapicydów. Autorzy nie rozstrzygnęli także, czy Tomasz pochodził z Raguzy leżącej na

---

¹ J. Ł o z i ń s k i, *Grobowe kaplice kopułowe w Polsce 1520-1620*, Warszawa 1973, s. 141-142.

² P. D r e w n i a k, *Kaplica grobowa Ligezów przy kościele parafialnym w Bolesławiu*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 1995/1996, t. 14, s. 397-401. Por. także: Ł o z i ń s k i, dz. cyt., s. 142, zestawienie literatury s. 193-194.

Sycylii, czy też z Dubrownika, który dawniej był określany tym samym mianem³.

W związku z odkrytym kontraktem z 1605 r. rodzą się jednak wątpliwości co do udziału Tomasza z Raguzy w pracach nad kaplicą w Bolesławiu. Poziom wykonania mauzoleum oraz powszechnie stosowana forma architektoniczna sugerują, że Jastrząbek i Bonanoma nie korzystali z projektu osoby trzeciej. Zadanie to nie przekraczało przecież ich możliwości, a realizacja okazała się przeciętna. Problem tablicy fundacyjnej jest bardziej złożony. Łacińskie wierszowane epitafium napisane heksametrem kryje oprócz kryptogramu także treści filozoficzne. Wprawdzie nie jest to poezja najwyższych lotów, jednak świadczy o humanistycznym wykształceniu autora⁴.

Założmy, że kryptogram upamiętnia intelektualistę, autora wiersza, a nie architekta. Zabieg tego typu był przecież często stosowany na stronach tytułowych staropolskich druków. „Tomas Vincenti Natalis Ragusinus” mógłby być zatem tożsamy z Tomaszem Natalisem, lekarzem z Raguzy, który był kanonikiem krakowskim i lekarzem biskupa krakowskiego Piotra Myszkowskiego. Dyplom z 20 lutego 1585 r. potwierdza przyznany mu indygenat. Natalis otrzymał wtedy herb Jelita z Jastrzębcem w klejnocie (nawiązanie do herbu Myszkowskiego) i został adoptowany przez prepozyta poznańskiego i sekretarza królewskiego Stanisława Gomolińskiego. Szlachectwo uzyskał dzięki poparciu biskupa⁵. Dokument zawiera kilka cennych dla nas informacji, np. o gruntownym wykształceniu Natalisa w dziedzinie filozofii i medycyny oraz znajomości wielu języków obcych. Fakt to nie bez znaczenia, gdy weźmiemy pod uwagę dawniejsze zainteresowania Myszkowskiego. Był on nie tylko protektorem i mecenasem poetów, humanistów i naukowców, ale także sam,

³ P. Drewniak, dz. cyt., s. 399.

⁴ Utwór opublikował P. Drewniak (dz. cyt., s. 398).

⁵ Tekst dyplomu przedrukowany w: *Akta Metryki Koronnej co ważniejsze z czasów Stefana Batorego. 1576-1586. Zebrał i wydał z rozprawką na czele: O królu Stefanie jako myślicu Adolf Pawiński* (Źródła Dziejowe, t. XI), Warszawa 1882. Por. także: F. Piekosiński, *Rycerstwo polskie wieków średnich. O dynastycznym Szlachty polskiej pochodzeniu*, t. I, Kraków 1896, s. 313; Z. Wdowiszewski, *Regesty nobilitacji w Polsce (1404-1794)*, [wyd.] A. Heymowski, w: *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, t. IX, Buenos Aires–Sztokholm 1987, s. 38; *Materiały genealogiczne, nobilitacje, indygenaty w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, oprac. A. Was, Warszawa 1995, s. 86; *Album armorum nobiliarum Regni Poloniae XV-XVIII saec. Herby nobilitacji i indygenatów XV-XVIII w.*, wstęp, oprac. i edycja B. Trelińska, Lublin 2001, s. 209-210; J. Szymański, *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2001, s. 113-114.

gruntownie wykształcony, poświęcał się studiom filologicznym, posiadał także duże umiejętności w zakresie retoryki⁶.

Kanonik krakowski Tomasz Natalis należał zapewne do elity intelektualnej Krakowa. Wskazuje na to druk z roku 1583 pt. *Encomiastes carmine elegiaco. Ad Rndum D. Thomam Natalem Rhacusanum, Art. et Medic. Doctorem praestantissimum, necnon Canonicum Cracouien. dignissimum. Cracoviae in officina Lazari. Anno Domini M.D.LXXXIII*, zawierający łacińskie utwory pochwalne poświęcone Ragusańczykowi⁷. Świadczy on o bliskich związkach medyka z miejscowym środowiskiem humanistycznym.

We wstępie zbioru autor zwracając się do Natalisa uznaje w nim autorytet i poddaje dziełko jego ocenie⁸. W dalszej części umieszcza opis Raguzy, który przywołuje bogate tradycje miasta. Podkreśla więc tym samym znamienite pochodzenie przybysza. Uwzględnia także jego działalność intelektualną, wspominając m.in. dzieło *Tractatus de natura et arte*.

Lektura *Encomiastes* pozwala wyłowić ważne informacje. Natalis pochodził z Bałkanów: opisywana Raguzka leży bowiem nad Adriatykiem, o czym wspomina się w kilku miejscach. Doktora nazwano również Dalmatą. Ponadto autor dwukrotnie mówi o wieńcu laurowym na skroniach Ragusańczyka, czyli czci w nim poetę⁹. Jedyne wymienione dzieło Natalisa było więc prawdopodobnie poetycko-filozoficzną pochwałą natury i sztuk wyzwolonych¹⁰.

⁶ Ł. K u r d y b a c h a, *Działalność kulturalna Piotra Myszkowskiego biskupa krakowskiego*, Lwów 1935; L. H a j d u k i e w i c z, H. K o w a ł s k a, *Myszkowski Piotr*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXII, z. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. 382-390.

⁷ K. E s t r e i c h e r, *Bibliografia Polska*, cz. III, t. V, s. 58.

⁸ Autorem był prawdopodobnie właściciel „Drukarni Łazarzowej” w latach 1573-1613 Jan Januszowski, na co wskazują słowa dedykacji: „Habes carmen recens ab Officina mea...”, „...vestrum de nostris musis sit iudicium, audire cupio”. Januszowski otrzymał staranne wykształcenie (sztuki wyzwolone w Akademii Krakowskiej, prawo na uniwersytecie w Padwie), w trakcie podróży zagranicznych opanował kilka języków, rozwijał także zainteresowania filologiczne. Utrzymywał bliskie stosunki z biskupem Piotrem Myszkowskim. Por. *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. I: *Małopolska*, cz. 1: *Wiek XV-XVI*, red. A. Kawecka-Gryczowa, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983, s. 69-70; K u r d y b a c h a, dz. cyt., s. 129.

⁹ „Thoma decus patriae, quae te veneratur, amatq,

Et merito Latiis praetulit ingeniis.

Perq; tuam iuro Lauri de fronde coronam,

Perq; illam, quae nos iungit, amicitiam”.

¹⁰ Dziękuję pani mgr Angelice Modlińskiej za konsultację filologiczną oraz cenne uwagi.

Z powyższego wynika, że lekarz i kanonik krakowski Tomasz Natalis uprawiał poezję. Choć brakuje jednoznacznego dowodu, by uznać go za autora łacińskiego epitafium z Bolesławia, przesłanki uprawniają nas do takiej hipotezy. Tekst mógł powstać na zamówienie Ligęzów, jednak bardziej prawdopodobne jest to, że zaczerpnięto go z jakiegoś zbioru, gdyż nie zawiera nazwiska zleceńodawcy.

Kaplica Ligęzów w Bolesławiu powstała w środowisku artystów związanych z Pińczowem. Kontrakt na budowę mauzoleum przekazał nam nazwiska jego twórców – Andrzeja Jastrzębka i Benedykta Bonanome, dzięki czemu nasza wiedza na temat działalności obu rzemieślników została poszerzona. Odkryty dokument jest tym bardziej cenny, że rzuca więcej światła na nieprzebadany dostatecznie problem warsztatów pińczowskich i skupionych w tym ośrodku artystów¹¹. Tomasz Natalis z pewnością nie należał do ich grona.

WHO WAS THE FOUNDER OF THE LIGĘZA FAMILY'S CHAPEL IN BOLESŁAW?

S u m m a r y

There is a tomb chapel from the beginning of the 17th century in Bolesław where Stanisław and Katarzyna of Broniowski Ligęza are buried. Its form refers to the earlier Branickis' mausoleum in Niepołomice. The Ligęza's tomb is placed opposite to the entrance of the chapel. It represents two figures kneeling and adoring the crucifix.

On the basis of cryptogram placed in the northern chapel built later Tomasz of Raguza is claimed to be the founder of the chapel. The building contract found on 7th August 1605 names Andrzej Jastrzębek and Benedykt Bonanome as its builders. Tomasz Natalis of Raguza was a Cracow canon and physician of Bishop Piotr Myszkowski. He was also the author of the text written of the foundation plaque, a Latin epitaph in hexameter that contained – aside to the cryptogram – some philosophical contents.

Translated by Jan Kłos

¹¹ Wiele informacji dotyczących artystów pińczowskich zgromadził Kieszkowski w wyniku dokonanej kwerendy archiwalnej pińczowskich dokumentów miejskich w AGAD (zespół uległ zniszczeniu w trakcie II wojny światowej). Por. W. K i e s z k o w s k i, *Santi Gucci Fiorentino. Uwagi na marginesie pracy dr Krystyny Sinko: Santi Gucci Fiorentino i jego szkoła, Kraków 1933. Biblioteka Historji Sztuki Nr 3*, „Biuletyn Historji Sztuki i Kultury” 3 (1934), nr 2, s. 146-150. W okresie powojennym powstało szereg publikacji odnoszących się do tego tematu, jednak próbę pełnego opracowania podjęta tylko N. Miks, *Ośrodek kamieniarski w Pińczowie w okresie renesansu*, mps, 1968, Instytut Historji Kultury Materialnej PAN.